

La-Côte-Saint-André door J. B. Jongkind

Door zijn langdurige verblijf in Frankrijk wordt Jongkind vaak, zowel in zijn geboorteland als in zijn nieuwe vaderland, min of meer ingelijfd bij de Franse kunstgeschiedenis. De mooiste verzamelingen van Jongkind-aquarellen bevinden zich dan ook in Frankrijk. Weliswaar kreeg het Rijksmuseum al in 1919 dankzij de verzameling Drucker-Fraser de beschikking over een aquarel uit Jongkind's tijd in Nevers, maar verder was Jongkind als aquarellist alleen vertegenwoordigd door enkele waterverftekeningen uit zijn vroege, Hollandse periode.

Pas in de laatste jaren kwam daarin verandering. In 1970 kocht het Rijksprentenkabinet de hiernaast afgebeelde aquarel uit 1881, en in 1972 werd een aquarel gekocht uit 1862, voorstellende een aanlegsteiger te Honfleur.

Van deze twee aanwinsten is de aquarel uit 1881 het meest interessant, omdat die een uitstekend voorbeeld is van het landschap-aquarelleren in impressionistische stijl waarin Jongkind in zijn latere jaren zo'n hoog niveau wist te bereiken.

Als altijd waren Jongkind's materialen eenvoudig: wit of crème papier, meestal samengevoegd tot schetsboekjes van 'pocketformaat', vet zwart krijt of potlood, een verfdoos met twaalf vakjes, waarin witte dekverf, sepia en tien kleuren. Met die uitrusting heeft Jongkind in de omgeving van La-Côte-Saint-André tientallen schitterende aquarellen gemaakt.

Jean Celle, een leraar uit La-Côte, heeft in een necrologie van Jongkind, in het streekblad *Le Gratin*, verteld hoe Jongkind er daar op uittrok: *... un grand bonhomme aux yeux bleus et bons, qui allait dans les chemins, son pliant sous le bras, en pauvre diable, avec un chapeau de feutre gris, les souliers éculés et la chemise ouverte ...*

La-Côte-Saint-André is een klein stadje in Isère, ongeveer 50 km ten noordwesten van Grenoble. Jules Fesser, de zoon van Jongkind's levensgezellin Madame Fesser, had daar in 1878 een villa gekocht. Madame Fesser ging bij haar zoon inwonen en ook Jongkind bracht sindsdien de zomermaanden in La-Côte door. Het huis lag aan de rand

van het stadje, aan de departementale weg van Grenoble naar Lyon, die ook door La-Côte liep. Langs het huis liep ook het weggetje naar het dichtstbijzijnde dorp, Balbins. Een schitterend startpunt voor Jongkind's zwerftochten door de omgeving. In de wintermaanden van 1879/80 bleef Jongkind in La-Côte logeren, en ging niet, zoals zijn gewoonte was naar zijn atelier in Parijs. En ook het jaar daarop is hij 's winters in La-Côte en vertrekt hij pas half april naar Parijs.

Uit de eerste maanden van 1881 zijn een tiental aquarellen bekend die allemaal in de omgeving van La-Côte gemaakt zijn. Deze aquarel laat het uitzicht zien vanaf de Col de Balbins, op de departementale weg naar Vienne en Lyon, enkele kilometers buiten La-Côte. Men kijkt over de Plaine de Bièvre naar de Franse Alpen: de bergen van Vercors en de Grande Chartreuse met rechts de Chaîne de Belledonne.

Toen Jongkind op 27 januari 1891 overleed was Madame Fesser zijn erfgename. Haar gezondheid was toen al zo slecht dat ze de begrafenis van Jongkind op het kerkhof van Balbins niet kon bijwonen. Nog in datzelfde jaar, op 23 november, overleed ze. Ze had toen nog meegewerkt aan de organisatie van een veiling van een deel van Jongkind's nalatenschap. Op 7 en 8 december 1891 werden in Hôtel Drouot in Parijs 66 schilderijen en 121 aquarellen van Jongkind verkocht.

Nog drie maal zou Jules Fesser aquarellen van Jongkind ter veiling brengen: op 16 maart 1893, op 28 april 1899 en op 17 december 1902. Bij elkaar verkocht hij op deze manier 327 aquarellen. Voor zover valt na te gaan – niet iedere veilingcatalogus geeft een beschrijving of de datering van de aquarellen – maakte deze aquarel geen deel uit van deze veilingen. Toch is het erg aannemelijk dat ook deze aquarel uit Jongkind's nalatenschap afkomstig is. Ter gelegenheid van de veilingen werden namelijk Jongkind's schetsboekjes uit elkaar genomen en werd ieder los, ongesigneerd blad voorzien van een handtekening-stempel, zoals ook op deze aquarel voorkomt. Op de veiling van 1891 waren wel vier andere

J. B. Jongkind (1819-1891). La-Côte-Saint-André, 1881. Zwart krijt, penseel in aquarel en dekverf, 145 × 275 mm. Rijksprentenkabinet, Amsterdam. Aankoop 1970.

aquarellen uit de maanden januari, februari en maart van 1881. Drie ervan hebben min of meer dezelfde afmetingen als deze aquarel en het is daarom niet uitgesloten dat ze alle uit hetzelfde schetsboekje afkomstig zijn. Jongkind's biograaf Moreau-Nélaton weet te melden dat Jules Fesser ook na de vier veilingen nog een rijke collectie aquarellen

grootste deel over de aquarellen handelt, is daar een symptoom van.

Die belangstelling voor zijn aquarelkunst zou Jongkind – had hij het kunnen beleven – waarschijnlijk verbaasd en misschien wel wat bedroefd hebben. Voor Jongkind waren zijn aquarellen slechts 'hulpmiddelen', *un moyen de notation, une sorte de memoran-*

bezat. En daartoe kan ook dit exemplaar behoord hebben.

De prijzen voor Jongkind's werk stegen tussen de eerste veiling van 1891 en de vierde van 1902 aanzienlijk. Maar opvallend is, dat op al die veilingen de grootste belangstelling uitgaat naar Jongkind's vroege werk: naar zijn Nederlandse stads- en riviergezichten, en naar zijn schilderijen en aquarellen uit Honfleur. De tijd voor de waardering van de 'impressionistische' Jongkind was nog niet aangebroken.

Na 1920 komt daarin verandering en dan zijn het vooral Jongkind's aquarellen die in het brandpunt van de belangstelling komen te staan. Paul Signac's boek over Jongkind, dat in 1927 verscheen en dat voor het

dum, zoals Signac zo mooi zegt, maar niet meer dan dat. 'Kunstwerken' ontstonden in het atelier. Voor zover bekend heeft Jongkind nooit buiten met olieverf geschilderd. Buiten, in de natuur, ontstonden de aquarellen, de voorstudies, de vinger-oefeningen, die dan later thuis werden gebruikt bij het maken van het eigenlijke kunstwerk. Daarom werd ook vrijwel iedere aquarel gedateerd en soms zelfs voorzien van een toelichting over het voorgestelde. Zo kon hij Nederlandse onderwerpen schilderen, lang nadat hij voor de laatste keer in Nederland was geweest. En zo schilderde hij in 1881 in Parijs zijn *Vues de Marseille*, naar schetsen die hij het jaar daarvoor in Marseille had gemaakt.

De aquarellen waren voor Jongkind dus werkmateriaal en hij beschouwde ze zeker niet als objecten bestemd voor de verkoop. Toen de kunstcriticus Louis de Fourcaud Jongkind omstreeks 1875 in zijn atelier in Parijs opzocht bevonden zich daar stapels en stapels aquarellen in kartonnen mappen samengevoegd. Veel van die aquarellen zullen ook wel deel uitgemaakt hebben van de honderden aquarellen in Jongkind's nalatenschap. Omdat Jongkind na 1880 er nog maar weinig toe kwam zijn schetsen om te zetten in schilderijen, verloren de aquarellen toen feitelijk hun functie als voorstudie. Daarmee werden ze – zonder dat hun maker die bedoeling had – dat, wat ze nu voor het nageslacht zijn: zelfstandige kunstwerken.

ANNEMARIE VELS HEIJN

Afb. 1. Gregorius van der Toorn (1715–1768). Koelvat, Den Haag, 1767. Zilver, H. 28 cm, L. 64 cm, Br. 42 cm. Rijksmuseum, Amsterdam. Geschenk van de Vereniging Rembrandt en de Commissie voor Fotoverkoop, 1974.